

zatalra. Mindenesetre megállapíthatjuk, hogy a gazdasági harcban résztvevő nagy államok nem találták még meg végső fegyverüket, de a kliring-módszer ilyen ellentéteket még sem váltana ki, ha a világ gazdasági helyzete nem lenne ilyen válságos.

Az 1929-es válság után drágán megfizetett föllendülés 1937-ben ismét összeomlott. A fegyverkezéstől támogatott termelés még nem zuhant ugyan az 1929-es általános krízisbe, ezt megakadályozni azonban nem lehet és a helyzet állandóan rosszabbodik. A nagyarányú fegyverkezés még a leggazdagabb államok pénzügyeit is olyan súlyosan terheli, hogy azt csak nagy áldozatok árán — amelyeket végeredményben a dolgozó nép fizet — tudják az eddigi méretekben folytatni.

A fegyverkezés új föllendülést segített elő, de ez süppedő talajra épült. A konjunktura további fejlődésének mai válságos perceiben az alapot ki kell szélesíteni és megszilárdítani. Innen a jelszó is: a kivittelt fokozni vagy meghalni!

Ilyen a nagy államok helyzete. Fokozniok kell kivitelüket, vagy új egyezségek kötésével, vagy kereskedelmi háborúval. A harc a kisállamok megszerzéséért tovább folyik és ez az utóbbiak számára értékes pillanat, mert megtörténhet, hogy a csoportok vagy vadászterületek kiépítésénél egy magállamhoz ragadnak és ezzel egész gazdaságuk függő helyzetbe kerül. Akkor azonban már nehéz az elszakadás. De most, amikor a nagyállamok kivitelük fejlesztésénél minden lehetőséget tekintetbe vesznek, a kis államok leleményességén múlik a baráti kör kibővítése. Sok és szabad kereskedelmi összeköttetéssel rendelkezni a függetlenség biztosítását jelenti.

Bránko Szedmák

Gazdasági szemle

Az 1929 év második felében elkezdődött gazdasági válság 1933 végén pangásba ment át. Ezt a pangást az ipar némi fölélnkülése jellemezte. Azonban a gazdasági élet javulását nem követte a föllendülés, mint az előző válságokat. Ellenkezőleg, 1937 második felétől új visszaesés mutatkozik, amely legelőször az USA-ban, majd Angliában, Franciaországban és még néhány államban válik érezhetővé.

Így egész sor állam gazdasága került ismét válságba anélkül, hogy az előzőt kiheverték volna. Ez a körülmény szükségszerűen a munkanélküliek seregének növekedését vonta maga után. Számuk 1933-ban 30 millió volt, 1937-ben 14 millió és 1938-ban 16 millió. Az új válság jellegzetessége, hogy az előzőtől sokkal nagyobb mértékben, de nem a javulás, hanem a rosszabbodás tekintetében.

Először: a válság nem ipari föllendülés után következett be, mint 1929-ben, hanem alig valami élénkületet mutató pangás után. Ez azt jelenti, hogy a bontakozó félben levő válság az előzőnél sokkal súlyosabb lesz és leküzdése nagyobb áldozatokba kerül.

Továbbá a válság nem békés időszakban tört ki, hanem akkor, amikor Japán már harmadik éve folytatja háborúját Kína ellen. Ez a háború majdnem teljesen megsemmisítette az óriási kínai piacot, különösen más államok számára. Ezzel egyidejűleg Németország és Olaszország gazdaságukat háborús gazdálkodásra változtatták és fegyverkezésbe fektették minden tartalékukat és valutájukat. A többi államok is egyre jobban rátérnek a háborús gazdálkodásra. Ezek a tények azt jelentik, hogy a világgazdaság a válságból való kiláboláshoz sokkal kevesebb segédeszközzel rendelkezik, mint azelőtt hasonló helyzetekben.

Végül a mai válság az előzővel ellentétben nem általános válság. Amint azt a Narodna Banka első negyedévi jelentése is mondja, eddig a válság csak a gazdaságilag erős államokra terjedt ki, amelyek még nem tértek át teljesen a háborús gazdálkodásra. Ami pedig a támadó tengely-államokat illeti, ezeket háborús gazdaságuknál fogva még nem érte el a túltermelési válság, bár erősen közelednek feléje. Ez azt jelenti, hogy bizonyos időn belül, amikor a gazdaságilag erős államok kezdenek kilábolni a válságból, Japánnak, Németországnak és Olaszországnak, miután minden készletüket fölemésztette a háborús készülődés, kemény válsággal kell megküzdeniök.

Az említetteket világosan szemlélteti a Népszövetség kimutatása az egyes államok ipari termeléséről: (1929 — 100)

	1932	1937	1938
USA	54	92	72
Anglia	83	124	112
Franciaország	69	82	70
Németország	53	117	125
Olaszország	66	100	96
Japán	98	171	165

Láthatjuk, hogy USA-t, Angliát és Franciaországot elérte a válság, másrészt Olaszország és Japán, amelyek gazdaságukat Németországnál előbb változtatták át háborús gazdálkodásra, 1938 folyamán már csökkenő termelést mutatnak. Végül Németországban, amely csak néhány éve tért át a háborús gazdálkodásra, még mindig emelkedő irányzatot észlelhetünk.

A Narodna Banka említett jelentése a következőket mondja: „A világgazdaság fejlődése az idén erősen visszatükrözi Európa politikai eseményeit. A részvények árfolyamai eszkönnnek, a tőke az USA-ba menekül, ezenkívül a világ ipari termelése is hanyatlik. Csökkent a nemzetközi kereskedelem és az árak esnek. A mezőgazdasági termények piacán is érezhető a felgyülemlett tartalékok nyomása . “

Jugoszlávia negyedévi kereskedelmi mérlege a tavalyi 137.7 millió passzívával szemben, az idén 171.1 millió passzívával zárult. Igaz, hogy Jugoszlávia agrár-állam és így az év első három hónapjának mérlege nem mérvadó, hiszen terményeit csak az év második felében értékesítheti. Nem juthatott még kifejezésre

Angliával és Franciaországgal kötött új kereskedelmi szerződése sem.

Kivitelünk 26.68%-át Németország, 12.53%-át Olaszország és 11.22%-át Csehszlovákia vette át. Behozatalunk 44.02%-át Németország, 12.64%-át Olaszország és 6.81%-át Csehszlovákia látta el. Anglia kivitelünknek 6.81%-át és Franciaország 1.52%-át vette át. Behozatalunk Angliából 6.61% és Franciaországból 1.83%. Kereskedelmi forgalmunk többi része Lengyelország, Görögország, Magyarország és más, főként olyan államok felé irányult, amelyekkel kliring megállapodásunk van. Arannyal, vagy devizával fizető államokkal a forgalmunk minimális. Kereskedelmi mérlegünk tehát rendkívül kedvezőtlen és ezzel foglalkozik a Narodna Banka májusi jelentése is. Rámutat arra, hogy amíg az ipari államokban — főként a fegyverkezés hatása alatt — bizonyos konjunkturát élnek át, addig nálunk, miután Jugoszlávia mezőgazdasági ország, a gazdasági élet válságos. Külkereskedelmi forgalmuk 18%-al csökkent és a belföldi fogyasztás a széles tömegek hiánya folytán minimális. Devizák hiánya gazdasági életünket megrázkódtatja, az ipart a legszükségesebb nyersanyaggal, csak nagy nehézségek árán tudja ellátni. Mezőgazdasági és más terményeink megfelelő elhelyezésével új utat és új lehetőséget kívánnak teremteni.

Már az 1938-as évben gabona és terményfeleslegünket elsősorban a kliringállamok vették át. Gazdasági életünkre nagy hatást gyakoroltak Közép-Európa térképén történt változások, különösen Ausztria bekebelezése. Kereskedelmi mérlegünk Ausztriával állandóan aktív volt és terményeinket ide devizáért adtuk el. A nyugati államok piacának elvesztésével — különösen az év második felében — a devizák hiánya még erősebben mutatkozott. Gabona és bányatermékek árát a kliringállamok, a világpiaci árakhoz viszonyítva felhajtották és így a devizával fizető országok nem vásárolhattak, ami a devizahiány további kimélyüléséhez vezetett. Ez teljes erejével az 1939-es év elején mutatkozott, amikor már a Narodna Banka is interveniálni volt kénytelen és csak a legszükségesebb nyersanyagokra adott devizát.

Pénzpiacunk, az izgalmas szeptemberi napokat leszámítva, normális keretek között mozgott. Jellemző azonban, hogy a bankok, a fináncetöke, hosszúlejáratú ipari kölcsönökkel szemben rendkívül óvatos volt és csak rövidlejáratú, vagy váltóhiteleket ad. Az ország iparosodási folyamata szemellátható, de az új befektetésekhez szükséges tőkét részben külföldi pénzüntézetek, részben a már meglévő ipar adta.

A jugoszláv-német kereskedelmi bizottság kölni ülésén a márka eddigi 13.50 dináros árfolyama helyett 14.30—14.70 dináros árfolyamot állapított meg, viszont a német behozatali hivatal a jugoszláv termékek árát 5%-kal csökkentette. Jugoszlávia-terhát a jövőben, minden árúért, amit Németországból vásárol, márkánként egy dinárral többet fizet, viszont terményeiért ugyanazt az arát kapja, mint eddig. A jugoszláv bizottság mégis elégedetten jött haza, mert sokkal súlyosabb feltételektől is tarthatott. Meg-

történhetett volna az is, hogy Németország a román szerződéshez hasonlóan, Jugoszláviát is függő helyzetbe kényszeríti. De, amíg Románia gazdasági függetlensége az angol és más szerződésekkel biztosítva van, nekünk ilyen kilátásaink nem voltak. Kedvező még, hogy Németország a cseh-morva protektorátust Jugoszláviával szemben, mint független gazdasági egységet meghagyta, bár még nem tudjuk, milyen áruval fizetik vissza követelésünket.

Amint látjuk, a jugoszláviai gazdasági élet fejlődése a világ-gazdaságtól némileg eltérő sajátosságokat mutat. A mezőgazdasági termények kivitele esett és emiatt csökkent az ország fogyasztó képessége is. 1938-hoz viszonyítva 1939-ben a kivitel 18%-os, a behozatal 3%-os csökkenést mutat. A vasúti szállítások visszaesése 5%. Ezzel kapcsolatban az árak is estek.

Az ipar emelkedése szintén meglassult. Így a bányászat 1937-ről 1938-ra 19%-kal emelkedett, míg 1938-ról 1939-re csak 7%-kal. A többi iparágak is hasonló tüneteket mutatnak. A tőkebefektetésekre jellemző a gépek stb. behozatalának csökkenése.

A pénzügyminiszteri beszámoló szintén megállapítja a lanygulást és nagyarányú takarékosagot követel minden téren: „Nemzetgazdaságunk 1939-ben a nemzetközi bonyodalmak által földézett idegesség jegyében mozog . . . A konjunktúra lanygulását mutatja külkereskedelmünk csökkenése és az egyre nagyobb deviza nehézségek.“ A miniszteri jelentés szól arról, hogy emiatt érezhető az állami jövedelmek kiscsökkentése is, különösen a közvetett adók terén.

A román-német kereskedelmi megállapodás után, Anglia különös figyelmet tanúsított Románia iránt. Angliának rendkívül fontos, hogy Románia megőrizze gazdasági függetlenségét, mert végzetes következménnyel járna, ha kiszállítható feleslegét csak egy ország venné át. Ennek az új megállapodásnak nem volt célja Németország kiszorítása, csak lehetővé akarták tenni, hogy Románia más államokkal is köthessen kereskedelmi szerződést. Az új kereskedelmi megállapodáson felül Anglia még 5 millió font kölcsönt is adott 20 évre, rendkívül kedvező feltételek mellett. Anglia kötelezte magát, hogy a petróleum termelést új és modern alapokra fekteti és a minőséget megjavítja. Románia engedélyt adott újabb fúrások eszközlésére és a szállítási díjszabást csökkentette. Az angol áru behozatalának megkönnyítésére a font új árfolyamát állapították meg. Az idej gabonatermésből Anglia 200 ezer tonna búzát vesz át. Ezzel a megállapodással Románia megőrizte gazdasági függetlenségét. Így minden állammal, mint egyenlő rangú féllel tárgyalhat és áruját ott adhatja el, ahol az ár és feltételek számára a legmegfelelőbbek.

Franciaországban a különböző népfrent-kormányok után Eduard Daladier kormányában Paul Reynaud lett a pénzügyminiszter és varázslatos konjunkturát ígért. Valóban zilált gazdasági viszonyokat vett át és ha ezt sikerült rendeznie, nemcsak az ő ér-

deme, hanem a pénztökéé — a híres kétszáz családé — is. A népfőnt kormányok 40 óras munkahetét és más komoly szociális törvényeit sikerrel tették tönkre, s csak természetes, hogy most az öket képviselő Reynaud-t erősen támogatják.

Reynaud elsősorban a fegyverkezés tempóját igyekszik meggyorsítani. A közgazdaságban a liberális formát tartotta fenn, a fegyverkezés terén azonban az állami beavatkozással diktált gazdálkodást vezette be. Amikor a pénzügyminiszteriumot átvette, a termelés és fogyasztás növelését és a munkanélküliség megszüntetését ígerte, de eddig három ígérete közül egyet sem váltott be. A termelés növelése helyett a fegyverkezést növelte, a munkanélküliség megszüntetése helyett a munkásság hadibeosztását vezette be és a fogyasztás növelése helyett a valóságban takarékoskodást, azaz a fogyasztás csökkentését valósította meg. Fegyverkezésre a költségvetésben előirányzott összegben felül még kb. 40 milliárd frankot költenek. Nagy teher ez és a teher javát a dolgozókra hárítják. Így a munkásság az eddigi 40 óras munkahét helyett 45 órát kell, hogy dolgozzon, sőt a hadiiparban 60 órát, a kereskedelem és ipar forgalmiadó címén 1%-kal többet fizet, mint eddig, de ezt az árakba kalkulálják és ezzel a fogyasztókra hárítják, egyedül a hadiipart szorították némi korlátok közé. A tiszta jövedelem itt legfeljebb 10% lehet és a profittöbbletet egy komplikált adókules alapján az állam elveszi.

Japán gazdasági helyzete rendkívül súlyos. A katonai körök véleménye az volt, hogy a kínai kaland csak néhány napig tart. Nem hitték, hogy egész gazdasági és katonai erejüket latba kell majd vetniök, anélkül, hogy Kínát valóban legyőzhethének. Japán több mint egymillió katonát tart állandóan a kínai harctereken és naponta 15—20 millió jent költ a háborúra. Japán gyarmatosítani szeretné Kínát, de az állandó harcok annyira kimerítik, hogy gazdasági ereje nem marad a már elfoglalt hatalmas terület beszerzésére és gyarmatosítására. Belföldi tartozása több mint 20 milliárd jen, viszont nemzeti jövedelme alig 16—17 milliárd. Az adót a kínai háború megkezdése óta 400 millióval emelték és állandóan újabb tökére van szükség a háborús kaland folytatására. A súlyos adóterhek és háború következtében a nemzeti jövedelem állandóan csökken. Minden nyersanyagot a hadiipar számára foglalnak le és a polgári lakosság számára dolgozó üzemek, nyersanyag hiánya következtében kénytelenek munkájukat szüneteltetni és munkásaikat elbocsátani. Három millió a munkanélküli munkások száma. A lakosság ellátása mind rosszabb és a legszükségesebb cikkek hiányát súlyosan érzi a nép. Az alkalmazottak és munkások bére régi maradt, de a jen devalválódása következtében (azelőtt 30 dinárt ért, ma 12.50) nagy árdragulás következett be, úgy hogy bérük vásárlóértéke sokkal kisebb és így nyomorogni kénytelenek. A mezőgazdaságban viszont munkaerő hiánya miatt a bevetett terület 16%-kal kisebb, mint az előző évben volt. Ilyen gazdasági válság mellett a kínai háború mind súlyo-

sabb teherként nehezedik Japánra és a gyarmati háborúnak kép-
zelt kínai „kaland“ az egyre zavarosabbá váló nemzetközi hely-
zet következtében könnyen világháborúba sodorhatja.

A fegyverkezés az egész világon hallatlan méreteket öltött és még a leggazdagabb államok gazdasága is alig viseli ezt a terhet. A fegyverkezés elején minden állam abból a feltevésből indult ki, hogy azt, amit diplomáciája békés úton el nem érhet, hatalmas fegyverkezésével a másik államra kényszerítheti. Ezt tette azonban a másik is és megindult az örült verseny, amelynek gazdasági következménye beláthatatlan. Természetesen a gazdaságilag erősebb államok jobban bírják az iramot és ezzel látszólag már el is dönt a verseny sorsa, ha csak még a végkimerülés előtt meg nem szöktetik az ágyúkat.

Amíg a fegyverkezés gyorsasága volt a fontos, az egész világ figyelme Németország felé irányult, amikor azonban az lett a kérdés, hogy gazdaságilag ki bírja tovább, a világ figyelme Anglia felé fordult. Anglia költségvetésének felét, 600 millió fontot költ fegyverkezésre. A rendkívüli költségek fedezésére 350 millió kölcsönt vettek fel és ez a pénzpiacot érzékenyen érinti, mert egy ilyen hatalmas tőkét még Angliában sem vonhatnak ki anélkül, hogy az ipar és a közgazdaság más ága meg ne érezné. Ha a fegyverkezést hasonló mértékben folytatják, inflációhoz kell folyamodniuk, mert a pénz hiánya az ipari kölcsönt akadályozná, viszont az infláció minden esetben az árak eltolódásához vezet és a régi rendszer megrázkodtatásával jár.

Az Amerikai Egyesült Államok 1.7 milliárd dollárt költ egy évi fegyverkezésre. Ha tekintetbe vesszük Amerika hatalmas tőkefeleslegét és hogy az előirányzott 1.7 milliárd a nemzeti jövedelemnek alig harmincad része (az angol fegyverkezés a nemzeti jövedelem nyolcadát nyeli el) a verseny folytatására még nagy lehetősége marad. Akár megháromszorozhatják, anélkül, hogy gazdasági életükben érezhető következményekkel járna.

Franciaország kb. 40 milliárd fr. frankot költ fegyverkezésre. Ez nemzeti jövedelmének negyed része és gazdasági életének legnagyobb megterhelését jelenti.

Németország 15 milliárd márkát irányzott elő az idei fegyverkezésre. Ez nemzeti jövedelmének 40%-a. Különböző kölcsönök, bónok és váltók teszik változatossá a német pénzpiacot. Olaszország fegyverkezési költségvetése 10 milliárd líra.

Minden állam tehát gazdasági értéke javát fegyverkezésre költi és még mielőtt háborúba indult volna, gazdaságilag kimerül. Ha ezt a tempót folytatják, pénzügyi összeomlásuk elkerülhetetlen. Lehet azonban, hogy akad majd egy olyan állam, amely gazdasági összeomlása helyett a hősi halált választja és ezzel egy új világháborút robbant ki.

Vas Béla